

GORDANA KUIĆ
SABRANA DELA
III KNJIGA

Gordana Kuić
SMIRAJ DANA NA BALKANU
roman
Petnaesto izdanje

Glavni i odgovorni urednik
MILIČKO MIJOVIĆ

Urednik
VASA PAVKOVIĆ

Dizajn korica
NATALIJA PETROVIĆ

Tehnički urednik
JASMINA ŽIVKOVIĆ

Gordana Kuić

SMIRAJ DANA NA BALKANU

NARODNA KNJIGA
ALFA
2008.

*Svaka sličnost je slučajna,
a svaki slučaj je sličan.*

Copyright © 2008. by Gordana Kuić
Copyright © za Srbiju, NARODNA KNJIGA-ALFA, 2008.

ISBN 978-86-331-3315-9

Ova knjiga se ne sme bez dozvole autora, ni u celini ni u delovima, umnožavati, preštamovati niti prenositi ni u jednom obliku niti ikakvim sredstvom. Ona se bez odobrenja izdavača ne sme ni na koji drugi način niti ikakvim drugim sredstvom distribuirati niti pak umnožavati. Sva prava na objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač prema odredbama Zakona o autorskim i srodnim pravima.

*Mojoj porodici u Izraelu,
Esteri, Lidiji i Pnini Levi*

I

OSVIT

– Vera Korać! – proziva je službenica sa šaltera u svlačionici Vojno-medicinske akademije.

– Evo me! – ustaje žurno. Pogleda sa tugom jednu staricu, prozvanu pre nje, koja jedva diše i jedva se kreće. Samo **to** da ne doživi! Još je drži uverenje da se to njoj ne može desiti. Ipak, što je starija, sve češće je svesna mnoštva mučnih stanja koje godine donose. Sa starošću ide i strah. Strah od nesreće, nevolje, bede, bolesti, smrti, koji će joj se lagano i podmuklo uvući u svest i učiniti sve te strahote bliskim i mogućim. Postaće opreznija, više će se čuvati. Čudno. Čovek bi trebalo da se čuva dok je mlad: da pazi kako prelazi ulicu, da se kloni dubina i visina, da zaobilazi sumnjive ljude i mračne sokake. Jer, dok je mlad, život se prostire ceo ispred njega još neotkriven, spreman za kušanje, te zato dragocen. Kad ostari ceo je iza njega, potrošen, okoštao u prošlosti. Uprkos tome, mladost raskalašno juriša, ne boji se ničega, a starost je plašljiva i puna strepnje. Šta stari čuvaju i za koga? Šta još imaju da izgube?

Najgore je njeno doba, kasne četrdesete. Ni ovamo ni onamo, ni mlada ni stara, zakoračila, a još nije prekoračila; dovoljno dugo u druženju sa životom da spozna sve njegove mučnine, a i dovoljno kratko da bi ga se lako odrekla.

Vera se podsmehnu svojim mislima, koje već sutradan mogu biti drugačije. Jer, zaključci joj se menjaju sa raspoloženjima; ujedno krasi je razdražujuća osobina da čim izrekne jednu tvrdnju, odmah nalazi desetak koje bi je opovrgle.

Žestoko se opirala da uđe u bolnicu, potom je otkrila kako se čovek lako i brzo prilagođava kad mora, a sada, mada je presrećna što se vraća kući, uopšte se ne raduje izlasku iz bolnice i ulasku u svet u kome niko od prolaznika ne zna da je ona operisana i da sa njom treba pažljivo i nežno, u zastrašujući obični svet beogradskih ulica i gužve gde nije zaštićena, gde sve mora sama, gde nema bolničara i sestara da pomognu kad zatreba, gde nikom nije važno šta se sa njom zbilo i šta je sve pretrpela.

Verina prijateljica Kaća, Katarina Filipović, kćer Beke Arsenijević-Spasić iz njenog prvog nesrećnog braka, sedi u čekaonici, špicastog nosa nabranog zbog mirisa preostalih buketa koji joj leže na krilu. Vera nije imala srca da ih ostavi u sobi koja je tri nedelje, dok je u njoj boravila, ličila na cvećarnicu. Najraskošniju korpu belih kala i žutih ruža dobila je od Rine iz Beča. Kaća je zatrpana i sitnim poklonima, Verinom tašnom i neseserom. Vera ne voli plastične kese u kojima ljudi nose sve i svašta. Ni blizina smrti nije je oslobodila brige da sve bude skladno, lepo, pristojno – i ono što vidi, i ono što čuje i ono što oseća. A zna da ne može tako, jer život nije takav. On je blistav, ali i užasan. I ona mu prkosi, ali mu se i pokorava.

– Da ti pomognem – kaže Kaća ni previše brižno, ni previše hladno. Ona uvek zna pravu meru: sada Veru ne treba nervirati ni preteranom pažnjom, a ni ostaviti je bez nje. Ona je sada mnogo ranjiva jer je ranjena. Verina prijateljica iz najranijeg detinjstva opet dokazuje da je jedna od onih retkih osoba koje su korisne bez mnogo reči: učine najveću uslugu, a kad čuju zahvalnost, svoje delo pošto-poto umanjuju, jer im podstrek od priznanja nije potreban. Veri jeste. Ona voli zahvalnost, ali ume i da je pruži, dok Kaća ne ume.

Kaća mnogo priča samo kad treba da odvuče pažnju od nečije goruće muke, kao što je, recimo, Verina operacija. Inače pomno sluša sagovornika i daje mu vremena i prostora da se izrazi, a kad ga sasluša sposobna je da sažme u jednu rečenicu praktično rešenje ili savet. Kaća smiruje zahuktale, pojašnjava nebulozne, a razdrmava uspavane. Ona upoznaje jedne sa drugima velikodušno, nikoga ne čuva samo za sebe. Ona sve stiže i sve može, a sve radi u pravom času. Jednom rečju, Kaća obasipa dobročinstvom svakoga, ne samo po zaslugi, već po urođenim svojstvima svoje ličnosti. Dobročinitelje ljudi brzo nanjuše, pa od njih mnogo zahtevaju, ali Kaća, neuzdrmanog zdravlja i beskrajnog strpljenja, sve to sa lakoćom podnosi. Ona postoji kao dokaz da su takvi ljudi mogući.

Kaća je svojoj ćerki dala ime Branka po Verinoj majci, koja je Kaćinu majku Beku podržala u ljubavi, tešila tokom dugog čekanja i kumovala joj na venčanju sa njenim izabranikom, majorom Spasićem. Branka Filipović se rodila na dan kada je Marko Korać, Verin otac, umro, i postala Verino „omiljeno dete“ među mnogom decom njenih prijateljica. Više je ličila na Veru nego na svoju imenjakinju, Verinu majku, na koju je Kaća, po svojoj blagosti, smirenosti i razumevanju, bila više nalik nego rođena Blankina kći Vera. Sve se izmešalo!

Da Kaćin polubrat, Stevan Spasić, nije u Londonu na službenom putovanju i on bi bio ovde da dočeka Veru na izlasku iz bolnice.

– Ne, ne! Mogu sama – odgovara Vera i ulazi u kabinu.

Kroz prozorče slično šuberu u starinskim kafanama dobija svoju odeću. Na istom mestu ju je ostavila pre tri nedelje. Najzad će presvući bolničku pidžamu i postati ono što jeste. Seća se sefardske poslovice *Panjus dan onoris*! Kao svaka poslovice, samo delimično tačna. Odmah joj se suprotstavlja takođe mamina uzrečica „Das gewisse Etwas“, ono nešto sa čim se čovek rodi i na šta ruho nema uticaja. Ah, ta mešavina austrougarsko-sefardskih izreka!

Dok se oblači, Vera pomišlja da će se i bolnički dani složiti na već podosta nataloženo životno iskustvo, naći svoje mesto, a ona će, bogatija i mudrija, spremno nastaviti dalje. Sada joj je najzad sasvim jasna ona priča koju joj je mama često kazivala: na rastanku jedan prijatelj veli drugom „Neka ti Bog da mnogo problema.“ „Kako!?“ Začudi se ovaj. „Lepo. Ako imaš samo jedan, onda znači da si bolestan.“ Vera je uživala u ponovljenim roditeljskim pričama, jer su to bile jedine koje su neizbrisivo ostajale sa njom. I, da ima decu, ona bi ih njima prenosila. Valjda zato što dece nema, zapisuje ih. Ipak, to nije isto: pročitano se ne pamti kao saslušano na majčinom krilu. Romani su njena deca. Ako je tako, dosad je imala jedno žensko i jedno muško: prvi je paperjast, drugi je stamen. Sada se rađa treći koji započinje sa njenom bolešću.

Njena bolest je prošla. Preostalo joj je samo da se oporavi. Ma koliko da je propatila, sada joj sve izgleda brzo, lako, gotovo slučajno. Da, slučajno! Slučajno je otkrila cela leđa dermatologu, iako je htela da pokaže samo mladež na levom ramenu, slučajno je lekar dotakao desnu stranu rekavši da se taj mora odmah operisati. Izgleda da treba još da živi. Ali zašto? Za osvit neke sreće, ili za sumrak nekog bola?

Na Klinici za opekotine i plastičnu hirurgiju videla je teške slučajeve: ceo čovek u zavoju, ceo! Leži nepomično, a samo se oči pokreću. Cela žena u strahovitim ožiljcima, cela! „Budi skromna u svojim zahtevima i umerena u svojim nezadovoljstvima“, govnila je sebi, „i uspostavi dosledan i razuman redosled životnih važnosti.“ Zoran, znala je, dolazi negde pri kraju. Zaljubili su se žarko i na kratko. Ona ozbiljno, kao uvek, on vetropirasto, kao uvek. Nestao je kada joj je bio potreban. Ipak, među njima je ostao čist račun i kratka ljubav.

U bolnici je imala sreće: lekari, sestre, bolničari, pa čak i drugi bolesnici, davali su joj podršku i radili na njenom ozdravljenju. Pitala se čime je zaslužila takvu pažnju. Možda je zato njen boravak u bolnici, ispresecan strahom od operacije i posleoperativnim bolovima i bespomoćnošću, bio gotovo lagodan. Uopšteno, procenila je, zdravi smatraju da su bolesnici očajniji nego što oni zapravo jesu. Ona je uglavnom lebdela u omamljujućem središtu svog novopronađenog bolesničkog blaženstva. Stavila je na probu svoju izdržljivost bez roptanja; zaigrala i odigrala jedan ples sa sobom, odlučno pa čak i veselo, a svi oko nje kao da su osetili njenu smirenost i vedrinu, i priklonili joj se... Ili je možda njen mir poticao od pomisli da je najzad došao čas kada će svojom bolešću i mogućom smrću, iskupiti greh prema majci?... Ne, ne, sve to su samo njene zablude! U suštini, imala je posla sa lekarima i bolničkim osobljem koji odgovorno obavljaju svoju dužnost, i zbog toga im je bila beskrajno zahvalna. I njena mama, Blanka, zahvaljivala bi se za najmanju uslugu, lepu reč ili osmeh. Što je bivala starija i bespomoćnija, to je bivala zahvalnija. Nekada je to Veru nerviralo, ali sada zaključuje da je postala ista – odmah misli kako da se oduži.

Izlazi iz kabine umorna.

– Valjda ću i kod kuće dobro spavati – kaže Kaći.

Kao što je spavala u bolnici u zajedničkoj sobi sa nepoznatim ženama koje su se stalno smenjivale: Valentina iz Sente, Vesna iz Kosovske Mitrovice, Dijana iz Krajišnika, Jelena iz Niša, Marija iz Rovca. Sve prijatne i uslužne. Uz malo svetlo iznad kreveta mogla je da čita. Niko se nikad zbog toga nije bunio.

Vera i Kaća polako kreću nepreglednim hodnicima ka centralnom holu i izlaze iz Vojno-medicinske akademije. Napolju ih prima sunčan jesenji dan. Povetarac miluje Verine obraze šakama ni previše hladnim ni previše toplim. Priroda joj se smeši, milosna i darežljiva, i izaziva munjevita sećanja na nedavno prošlo leto.

Seminari u Ohridu i u Crikvenici, zatim odmor na Mikonosu i Santoriniju. Dva meseca na suncu! Kao da ju je nosilo predosećanje da joj je to poslednji put, da zbog ožiljka na leđima neće više nikad nositi majušne bluzice bez bretela, neće više nikad bronzano pocrneti. Odsad će biti bela kao jevrejski pokrov.

– Hajde da sednemo tamo na klupu – predlaže Kaća primećujući kako Vera sporo i nevoljno izlazi iz bolnice.

Vera udiše vazduh punim plućima, a zatim odmah zapali cigaretu. – Ovamo su, mama i tata, sa mnom u naručju, bežali od bombardovanja – kaže zamišljeno. – A sad, sagrađena ova ogromna bolnica. Banjica, mesto za spas ljudskih života. I onda i sad. Čudno – čuti i uzdiše. – Znaš, bojim se ovog bezobzirnog spoljnog sveta...

– Ne brini, vozićemo te... Jedva sam se izborila da te ja danas izvedem odavde – ljubazno će Kaća. – Toliko su se svi nudili da sam samo čekala da tvoji dolete iz Izraela da bi te vozili od bolnice do kuće!

– A postoji i najkorisnija institucija na svetu: taksi!

– Što da trošiš kad ne moraš?

– Što da ne trošim kad imam?

Kreću ka kolima. Veri se koraci lepe za stazu. Želi da ostane još malo na suncu. Pozvaće Stašu Nestorovića... Kod njega na imanju može da sedi među razgranatim lipama i kočopernim jablanovima. Na Dedinju je najprijetnije u jesen: toplo na suncu čiji se zraci bore sa prohladnim vazduhom. U oktobru, pre dvadeset i osam godina, prvi put je ušetala u njegov svet na brdu. Tada su se zavoleli. Još jedna ljubav sa neuspešnim završetkom.

– Ništa me ne boli – pevuši ulazeći u staru Kaćinu „škodu“ – samo mi se srcu rana povređuje stara! – smeju se. – Dakle, Kaća – počinje svečanim glasom – zvanično izjavljujem da se proglašavam zdravom i da celom ovom gromoglasno strahobalnom doživljaju udaram svetleći pečat konačnosti!

– Bravo! A onda se pojavljuje čovek tvog života!

– Zar ne misliš da je malo zakasnio?

– Nikad nije kasno!

– Ljubav, ah, ljubav! – pevuši Vera. – Ljubav je jedini zadovoljavajući odgovor na problem ljudskog postojanja... ili tako nešto... Erih From... ili tako nešto.

Kaća prevrće očima. – Prestani da navodiš tuđe misli!

– Ne mogu. Staša Nestorović me je time zarazio još u mladosti, na studijama...

Mile u podnevnoj saobraćajnoj gužvi. Kaća traži temu koja će privući Verinu pažnju, postavlja joj razna pitanja, a najzad će oprezno: – Jesi li se uplašila kad su ti rekli da je potreban širi zahvat?

– Bila sam više zapanjena nego uplašena. A i besna zbog deranžmana... Počinje Konferencija, profesori došli iz cele zemlje, a ja u bolnici! Čist baksuzluk! Ipak, u svoj toj frci kao da je sudbina odlučila da mi olakša. Već sam ti pričala: veče pred odlazak u bolnicu onaj Mirko, arhitekta, koga nisam videla petnaest godina, pozove me na večeru u „Franš“... Onda dobijem pismo od Džin Smut... one profesorke komparativne književnosti... na dvadeset strana, sve o mom romanu, a prevod sam joj poslala ko zna kad! Možeš misliti, stiglo u petak na pola sata pre nego što sam izašla iz kancelarije! Neverovatno! Ceo vikend u bolnici pred operaciju provela sam čitajući i pišući odgovore na njene komentare. Eh, što sam toj ženi zahvalna! Ne samo zbog onog što mi je napisala o romanu, nego što mi je pisala u pravi čas.

– Kao što vidiš, nisi baksuz!

– Maco moja, to je pitanje ugla posmatranja sveta. Tvoj je uvek pozitivan. Moj, kako kad... Sinoć sam sanjala nešto što sam i zaboravila, ali se sećam kako sam u snu zaključila da su snovi prave budalaštine. Takav je i život.

– Osim kad za dlaku izvučeš živu glavu – odvrća Kaća ozbiljno. – I nemoj da glumiš! Život je... on je kao majka, samo jedan.

Kaća je u pravu. Zato što je život bio u pitanju, pažnja svih njenih prijatelja tokom ovih mesec dana usredsredila se na nju. Dok joj je majka bila živa, pažnja drugih nije joj bila potrebna, jer je Blankina nadoknađivala svačiju. Njoj je kćer bila središte sveta, mesto koje je Vera zauvek izgubila sa majčinom smrću.

– Svi smo se vrteli oko tebe – govori Kaća kao da joj čita misli. – Ali, nikad neću zaboraviti kad je Alma, onako odsečna i prodorna, grunula na Sindelića i zahtevala da te on, načelnik odeljenja, lično operiše...

– „Ako Inda treba da se vodi u Pariz, Njujork, London...“ – oponaša Vera Almu, pa nastavlja dubokim glasom profesora Sindelića: – „Koja Inda?“, „Kako koja!? Pa moja prijateljica Vera Korać! Zar o njoj ne razgovaramo?“ Još se Alma naljutila kao da Sindelić mora da zna moj nadimak! – grohotom se smeju, zacenjuju se, brišu suze, ne mogu da se zaustave pogledima pitajući jedna drugu šta je toliko smešno.

– A onda... onda uleće Stevan... – nadovezuje se Kaća u predahu.

– *The Bluebeard!* Ridobradi!

– Rina...

– *The Longfingers!* Dugoprsta!

– Ira...

– *The Quicktalker!* Pričalica!

– Lola...

– *The Heartbreaker!* Srolomka! I svi navaljuju na jednog načelnika i sluđuju ga, a on ni sâm ne zna šta ga je snašlo... A Klark Kedmon ga zove svaki dan iz Njujorka, pa mora da govori engleski koji mrzi!... Joj! I smeh me umara – hladi se lepezom. – Stvarno mi nije jasno kako ste svi ulazili u tu blindiranu bolnicu.

– Preko veze, kako bi inače? Svako ima nekoga.

Prvo su došli Milan Antić, Verin bivši muž, sa poslušnim i lepim sinom Petrom i velikim buketom cveća, a zatim je krenula povorka na potezu od grada do Banjice, IX sprata VMA. Naviknuta da sve zapisuje, Vera je beležila u bloku od koga se nije odvajala, imena posetilaca, a ne odolevši ni tada svojoj potrebi za opisnim pridevima, dodavala svakom po jedan: „brzometna Vesna, ušnirani Kosta, uspaničena Ana, gorostasni Krsta, brbljiva Vesna, prćasta Edita...“, a zatim svoju igru nastavljala pedantno zapisujući imena onih koji su došli u Beograd na Konferenciju o engleskom kao stručnom jeziku, pa je posećivali čim su saznali gde je: „prefinjena Neli iz Ljubljane, razbarušena Patriša iz Sarajeva, majušna Talija iz Rijeke, izveštačena Nina iz Zagreba, zbunjena Enisa iz Banja Luke, postojana Snežana iz Mostara, bučni Neno iz Babine Grede...“

Ponosila se svim svojim prijateljima i poznanicima. Svi su joj izgledali lepi, pametni, obrazovani, časni, pristojni, saosećajni... Zaboravila im je mane. – Iz bolničkog kreveta – kaže Kaći – bili ste mi bliži nego ikada, važniji, potrebniji... Zavisila sam od vas... I konačno zaključila da ste nepopravljivo sjajni!

– Sve si nas ti zadužila! – blagonaklono će Kaća.

Vera se nervozno meškolji na sedištu. Vruće joj je, umorna je, želi da se domogne postelje. Seća se teških časova kada bi kroz bolnički prozor bacala pogled na hram Svetog Save i Beogradanku i pitala se hoće li opet zdrava ući u svoju kuću; kada je oznojena ležala nepomično četiri sata, jer transplantat ne sme da se pomera, a čak i disanje ga pomiče; kada je, pokrivena sterilnim čaršavima, i vrela i sleđena, ležala na stomaku u operacionoj sali, žarko želeći da histo-patološki nalaz ne otkrije malignitet u već otklonjenom mladežu; kada je prolazila kroz zastrašujuće pripreme za drugu operaciju sa potpunom anestezijom: od skidanja laka sa noktiju, uvijanja u belu košulju, vožnje na klizajućem krevetu, do čekanja u hali među drugim sličnim ljudima-smotuljcima. Ali, u času kad ulazi u operacionu salu, misao da će sve najzad početi da bi se i završilo, smiruje je. Iz ogromnih svetiljki, kao iz svemirskih tišina, ističe prisustvo Huana Garsije Galana de Olivaresa. Među užurbanim hirurzima, zelenim kompresama i maskama šušti plašt beličastog privida, sjaj nade i gorčina sumnje, i sjedinjuju se u spoznaju da od nje više ništa ne zavisi. Ona sa smeškom tone u narkotični, bezbolni mir, mir u svetlu, mir u tami, tone u anesteziju, sećanjem nezabeleženo vreme, a poslednja misao joj je pitanje Huanu da li je i smrt takva. Zatim buđenje, čudno stanje povratka kada sve čuje i shvata, a Huan je sprečava da učestvuje. Kao ispisana iz sopstvenog života, ona hoće da govori, ali ne može; kao u mučnom snu, hoće da potrči, a stoji u mestu. Pita Huana je li smrt takva, ali on tada nestaje u iznenadnom zraku sunca među česticama prašine koji se u njemu prelamaju.

Alma je prisutna pri Verinom povratku u svest kao što je obećala. Pokazuje joj karticu koju je Veri poslala Lana Lazić iz Pasadene: ispod karikature bolesnika sa isplaženim jezikom naštampano: „*Don't you dare screw up this time! Get well!*“¹

Sledeća dva dana, dok Vera leži nepokretna i naga do pojasa, a rana sa transplantatom – kožom skinutom sa zadnje strane njene leve butine – zjapi pokrivena kompresom, Alma stalno proverava telefonom kako joj je, ali više ne dolazi. Kao čistokrvna televizijska novinarka, ona se pojavljuje samo u kriznim trenucima, i kada niko drugi do određenog mesta ne može da prodre.

Rana na butini, čvrsto stegnuta zavojem, za razliku od one na leđima, peče i boli Veru, ali transplantat se dobro prima, pa posle nekoliko dana, ona prvi put ustaje uz pomoć bolničara Mite. U kupatilu se zapljusnula i umila. Oseća se svežom, novom i nevinom kao odojčče – preporođena, ponovo rođena, zaštićena u svojoj oazi oporavka. Kakvu sreću izazivaju tih nekoliko tako jednostavnih radnji.

Uskraćeno pa dato – to je tajna ljudske sreće, zaključuje i smeši se. Raduje se dolasku kući: da se razbaškari u belini svog kupatila, da preleti pogledom preko poznatih stvari, da sedne u svoju fotelju...

– Ih, Njegoševa sedamnaest! Nigde je nema! – klikće Vera, okreće se žudno prema kapiji svoje zgrade čiji kameni dovratnik još nosi ožiljke bombardovanja, i ugleda Zorana kako iz nje izlazi, prelazi ulicu i prolazi tik pored njihovih kola. Ona sedi nepomično: odjednom joj postaje jasno da sa njim ne želi ni da se vidi ni da razgovara. Pušta ga da ode.

Kaća i Vera izlaze iz kola i prelaze ulicu. Neko im maše iz crvenog automobila: Mirko! Ispratio ju je iz sveta zdravih, i sačekao iz sveta bolesnih, a učinio oboje sasvim slučajno.

– Izgledaš loše – kaže joj Mirko.

– Pa ni ti ne bi bolje izgledao da si sad izašao iz bolnice!

– Šta kažeš? Danas si izašla!?

– Ne danas, nego sad!

– Svašta... Javi se da se vidimo.

– Hoću – odvrća Vera, a zna da neće.

Ćelije su inkapsulirane, maligna ognjišta nisu probila bazalne membrane. A Saša... Ko je Saša?... Mirko... Ko je Mirko?

* * *

Vera ulazi u svoj stan, stan njene majke, njenog oca, tetke Rikice, stan Salomovih i Koraćevih. Ponovo stupa u središte njihovih prošlosti i svoje sadašnjosti, na pozornicu gde je bila dete, devojka i žena, kćer, nećaka, ljubavnica i supruga. Sada više nije ništa od toga, jer nema ni roditelje ni tetku ni ljubavnika ni muža. Sada ima sebe. Na istoj sceni u raznim dobima svog života Vera je igrala različite uloge, izrazila sve ličnosti koje nosi u sebi, sve svoje vučice i mačkice, ženice i opasnice, mudrice i ludice, pijanice i apstinate, naivke i prevejanke, slabe i jake, suptilne i tuč-teške, praktične i zanesene, tmurne i vesele... svakakve, a svaka ličnost u suprotnosti sa onom prethodnom i onom sledećom. Teret tolikih oprečnosti nije osećala, jer nikad nije glumila.

Kaća presvlači krevet i mršti se na Verine pokušaje da joj pomogne, ali ubrzo Vera odustaje jer se mlada koža na butini neprijatno zateže, pa se šali da je to još jedino mlado na njoj. Od bola prilikom čupanja zalepljenog zavoja sa butine sestra Mara joj je rekla da se i muškarci onesvešćuju. Vera je ponosna što je tom prilikom ćutala, a plakala tek kasnije kad se vratila u sobu.

Kaća odlazi, a Vera se tušira. Rana na leđima pokrivena je gazom i flasterom koji ne propušta vodu. Iznurena ali smirena leže u mirišljav krevet i odmah zaspi. Budi je telefon. Od tada, jedna od prijateljica uvek dežura pored telefona koji ne prestaje da zvoni, jer Vera nema snage za duge razgovore. Alma je najodsečnija: odbija čak i one koji zovu iz Amerike ili Izraela, a kamoli one iz Jugoslavije ili Beograda.

Donošenje skuvane hrane, svežeg voća i povrća odvija se besprekorno, iako niko nije napravio bilo kakav raspored.

Svakog prepodneva Vera ide na previjanje. Pošto je profesor Sindelić ili doktor Nešović pregledaju i zadovoljno klimnu glavom, sestra Jovanka joj nešto čupka i pipka po rani. Jednog dana Vera zatraži ogledalo. Čuti za časak užasnuta dubinom i veličinom ožiljka, dok joj oba lekara objašnjavaju da će se vremenom površina smanjiti.

– Za koliko? – pita Vera.
– Santimetar do dva.
– A ostaje deset... Lepo ste me udesili! Odsad ću moći da se zabavljam samo sa hirurzima.

– Zašto? – začudi se načelnik.

– Pa kad bi, recimo, neki inženjer video ovo, srušio bi se odmah u nesvest!

Smeju se. Vera voli da ide na previjanje. Kao da se vraća na mesto rođenja. Voli sve doktore i bolničare. Smišlja i nagađa koji bi ih sitni pokloni obradovali. Uvija ih danima u šarene sjajne papire, pa im ih najzad nosi. Piju zajedno kafu.

Zoran joj se javlja iz Sarajeva. Dobio je posao u talijanskom restoranu „Lotos“ u Skenderiji.

– Tražio sam te... Nigde te nema, ni kod kuće ni u ambasadi...

– Nisi me tražio kad je trebalo – odgovara mirno. – Operisala sam onaj mladež. Bio je melanom, Klark 3...

Zoran ćuti, a zatim će uplašeno: – Šta je Klark 3?

– Nešto od čega se umire – svesna je dramatičnosti svoje izjave.

– Vera... pa ne znam... ja bih mogao... ovaj...

– Ja ne bih.

– Nikad više?

– Nikad – kaže Vera odlučno ali sa smeškom zbog detinjastog tona razgovora.

– Dobro, ako si tako odlučila – odvrća Zoran brzo i gotovo sa olakšanjem, pa dodaje: – A da se opet javim?

– Nemoj. Sad je sve drukčije.

– Tol'ko mi je žao... Nisam bio s tobom, a obećao sam... Je l' se ljutiš?

– Ne. Nisi i sad se tu više ništa ne može izmeniti... Ne možeš film vratiti unazad...

Još jednom joj proleti slika njegove vitke prilike, plave tršave kose i spretnih pokreta dok ju je služio pićem na terasi hotela „Lepenski vir“ noć pred odlazak sa seminara, blesak zore na obali Dunava uz nalet strasti za koju je sumnjala da će bilo ko posle Vlaha u njoj probuditi. Zoran ju je otrgao iz te davno završene veze nesvestan značaja onoga što je učinio. Pokazao joj je da je još živa. Parižanin Filip na Mikonosu nije učinio ništa, a toliko se trudio; Zoran iz Donjeg Milanovca učinio je sve, a nije se uopšte trudio. Kod Filipa sve uglađeno i neiskreno, kod Zorana sve spontano i bez glazure. Zato mu je zahvalna, pa i sada prema njemu oseća miloštu. Promenila se. Promenila ju je blizina smrti. Postala je mekša, po naravi bliža mami. Zasad.

– Dobar dan, ovdje...

– Ivan Domazet.

Vera odmah prepoznaje vedar glas i sarajevski naglasak dirigenta i kompozitora koji piše muziku za balet zasnovan na priči njenog prvog romana. Uporan čovek: pre dve godine došao je sa tim začuđujućim predlogom i tražio Verin pristanak, koji mu je ona, veoma polaskana, rado dala. Posle toga, Ivan Domazet se pojavio nekoliko puta: da joj donese libreto na uvid, da pogleda stare fotografije junaka romana, da je obavesti da Narodno pozorište u Beogradu nije ni odbilo ni prihvatilo njegovu ponudu – odgovor je jednostavno izostao. Jednom kad se javio bila je čak prilično hladna, što je kasnije zažalila, pa zato i zapamtila taj razgovor, jer su u isto vreme projekti za televizijsku seriju, igrani film i radio dramu takođe stali pa se našla sa mišlju da ljudi samoinicijativno kreću u razne poduhvate, obećavaju svašta, a ona, koja ni od koga ništa nije tražila, raduje se, gaji nadu i iščekuje, a najzad od svega ne ispadne ništa.

– Odličan sluh... – nastavlja Ivan prijatno, otegnuto. – Tražio sam vas al' vas nikad u kući! Mora bit da ste opet putovali.

– Ovog puta zamalo da otputujem vrlo daleko!

– U Ameriku?

– Ne, još dalje, Ivane, mnogo dalje! Na drugi svet, u večna lovišta... Bila sam u bolnici.

Tajac. – Nadam se da je sad sve u redu.

– Jeste. Preživite. A šta je sa vašom predstavom?

– Našom – ispravlja je, a glas mu trepti od uzdržanog veselja. – Imam dobre vijesti! Predstavu će igrati balet Narodnog pozorišta u Sarajevu. Prihvatili su!

– Ako se ne predomisle.

– Ne, ne, to je sad konačno. Premijera je zakazana za dvadeset prvi mart, znači, za šest mjeseci!

– Stvarno?! Pa to je fantastično... Baš ste me obradovali! I šta se sad dešava? Je l' muzika gotova? Je l'...

– Imam je cijelu u glavi, a dijelove na papiru. Sad sve to treba objedinit... Dva sata muzike! Šta velite? Nadam se da će vam se sviđat...

– Ako je...

– Ista kao vaše štivo? Vaše riječi su moje note! – tvrdi mladalački neobuzdano. – Nego, pošto sam sad u Beogradu sve do konca godine... radim nekoliko stvari za televiziju i jedan koncert... onda bi se morali vidjet. Koreograf i kostimograf su me molili da uzmem Rikičine fotografije... Pa, ako primete posjete, ja bih se najavio ovih dana... Zapravo, pošto nema nikakve hitnje, mogli bi se dogovoriti kad prođe BEMUS... Sad su mi iz Sarajeva došle i žena i kćerka, pa čim se završi ta furtutma ispričat ćemo se po istilahu... Znae šta to znači?

– Na tenane.

– Tačno! Dobro su vas vaši naučili.

Nasmejana Vera šeta po kući. Ih, kad bi mama znala, pomišlja, a suze joj vlaže oči.

* * *

Posle previjanja Vera odlazi na imanje Staše Nestorovića. Taksu je vozi vijugavim putem uzbrdo do zaravni na kojoj je sagrađena vila. Trucka se istom kaldrmom među istim stoletnim čempresima, kola se grebu o isto raskošno šiblje i žbunje kao i kada ju je Staša prvi put dovezao svojim starim crnim BMW-om na isto mesto jednog sunčanog jesenjeg dana. Pričali su, zaljubili se, i dve godine bili nerazdvojni. Ljubav su oboje shvatili kao duboku vodu u koju rone u potrazi za skrivenim blagom; provodili su vreme u napetosti iščekujući sledeće otkriće, da bi se sva ona sažela u jedan savršen odnos dvoje ljubavnika, a istovremeno u neku ličnu, tešku, neizrecivu uzvišenost. Zamišljali su se junacima romana D. H. Lorenza. Retko su doživljavali onaj mir koji donosi prava ljubav. Vera je tada imala snage za strmoglave padove i uspone, čak ih je i priželjkivala. Iako joj se život činio beskrajnim, ona je žurila da ga okuša kao dobar zalogaj i isproba kao novu haljinu. Staša, jedanaest godina stariji i već jednom razveden, po prirodi sumnjičav i nepoverljiv, skrivao se pod raznim maskama i naslađivao Verinom zbunjenošću pred njegovim mnogoličjem. Ali, u svakom svom izdanju, Staša je opsednuto razmatrao pojam izdaje, govoreći o njoj uopšteno i filozofski i ne dajući nikad praktične primere. Veliki pobornik hladnog i udaljenog gledanja na svet, ponašao se kao Bog u ulozi pozorišnog pisca kome su glumci ceo ljudski rod, a ceo svet samo scena za njegove komade. U početku, mada se svesrdno upinjala, nije razumevala tu mešavinu Stašinog produbljenog gađenja i gotovo omiljenog straha od prevare. Na kraju, ona ga je „izdala“ i otišla u Njujork. Dala mu je opipljiv primer iz prve ruke! Stašin scenario se obistinilo!

Vera seda na jednu od stolica poređanih oko belih stolova na travnjaku oivičenom ružičnjakom. Uživa što nema nikoga ni na teniskom igralištu, koje Staša iznajmljuje na sat, ni oko bazena obojenog plavom masnom bojom koji je prazan i zasut žutim lišćem. Takav je bio i kad je prvi put došla. Čuje samo šum lisnate jeseni, njihanje visokih grana, i nigde, dokle pogled dopire, ne vidi ogradu. Imanje beskrajno kao što joj se nekada činio život. Polako šeta po istoj stazi kojom je davno, uzdrhtala, jurila na visokim tankim potpeticama. Pita se kako je uspevala. Sunčani zraci prodiru kroz guste krošnje zimzelena, a ona se smešta u krugu jednog da se ogreje.

Staša izlazi iz stare vile kao iz Čehovljevog romana: gospodar imanja na brdu. Posmatra ga dok joj prilazi: lako pogrbljen i srazmerno izboran, pojavu mu ulepšavaju oči pitomog jelenskog pogleda, koje često i u produženom trajanju pokrivaju kapci kao isklesani u mramoru. Ostario je. Ležerniji je u ponašanju i oblačenju. Ipak, još uvek nosi meke talijanske cipele od zumbanog antilopa i pali cigarete (lula mu je bolje pristajala) skupim zlatnim „diponom“. Prilazi joj, drži joj ruku obema šakama, suvim i toplim, i gleda je pažljivo.

- Vidim život u tvojim očima – kaže najzad.
- I bore na mom licu.
- Ceo život nije ništa drugo do promene na našim licima.
- Uvek sam volela tvoje zaključke.
- Ovaj pripada Crnjanskom. Ali, moj je važniji.
- Život u mojim očima?
- Da. Sve što si prošla je prošlost.

- Kao i toliko toga... Previše prošlosti za moja slabašna pleća.
- Prošlost je naše jedino pravo bogatstvo. Živimo da bi je sakupili.
- Ostao si isti – zaključuje Vera. – Svaka rečenica aksiom, a jedan drugog potiru!

Neko donosi kafu. Oko Staše uvek osoblje koje poslužuje. Vera se priseća Šiptara Šalje.

- Šteta što o Šalji nisam pisala.
- Zato si o meni.
- Žao mi je što ti se tada nisam javila da pričamo o našem susretu i rastanku, da sagledam iz tvog ugla šta se...
- Bolje što nisi, jer ne bih mogao ništa da ti kažem.
- Šta!? Zaboravio si? Staša! Poričeš samog sebe... A šta ćemo sa onim bogatstvom prošlosti od maločas?
- Tebe sam zaturio namerno da bih se spasao.

Ona njega nije: jasno se i danas seća tog mračnog popodneva na sam dan povratka iz Njujorka u zimu 1965. godine kako trči po zaleđenoj kaldrmi do njegovog izanđalog zamka, čuje mnoštvo glasova i muziku, drhti. Vrata joj otvara koleginica sa fakulteta, nova gospodarica imanja. U početku, ništa ne shvata: u pismima i telegramima Staša nikad ni jednom rečju nije pomenuo tu neuglednu devojku. Tek kasnije joj sine: ružnoća je deo njegove osvete zbog povređenog muškog i ljudskog ponosa. Ona je ciljano izabrana među mnogim privlačnim ženama, kao neprikladna zamena, ali sa određenom svrhom: da njoj, Veri, ukaže na nisko mesto koje je zauzimala u njegovom ljubavnom životu. Svest o sopstvenoj krivici i nemogućnosti da je ispravi nagonili su je na neutješno ridanje. Njen jauk za onom svetlošću čistih dedinjskih popodneva i blaženstvom smiraja dana, za bliskošću sa Stašinim mislima, za njenom neprikosnovenom vlašću nad tim blistavim, propalim velmožom, nad njegovim skrovitim i samo njoj znanim strastima, a ponajviše vapaj zbog naprasne nedokučivosti svega toga, glasno odzvanja praznim prizemljem gde se sklonila, dok gore, u stanu na spratu, društvo divlja i zabavlja se i niko ne silazi da zapita šta joj je. Seća se i želje da se smanji, da nestane, pa zato klizi lagano niz vlažni zid i završava šćućurena na podu. Tada odlučuje da mu dozvoli da je ponižava u ime naplate za njegovo poniženje, da pristane da njeno bude veće od njegovog, a sve to da bi, iskupivši grehe, dobila oprostaj. Gospodar Staša je muči, zverski, ali rafinirano. Patnja za patnju, čist račun, duboki ožiljci. Ipak, oprostaj nikad ne dobija. Po isteku Verinog kaznenog roka, Staša Nestorović ostavlja njenu koleginicu sa fakulteta, jer je odigrala svoju ulogu, ali napušta i nju.

Nije mu nikad priznala da se vratila ne zato što je izabrala njega, nego zato što ju je Tim Taft ostavio. Bila je dvostruko ostavljena. Logično, u oba slučaja. Šta će jedan američki milionerski sin sa siromašnom srpsko-jevrejskom polutankom iz zemlje iza gvozdene zavese čija je jedina veza u Americi bila Riki Salom bivša balerina i bivša modistkinja sa stanom u Bronksu, kvartu namenjenom jadnicima mahom na socijalnoj pomoći? Egzotika i erotika kojima ga je opčinila u Dubrovniku iščileli su pred opasnošću gubljenja društvenog položaja i nasledstva čime mu je njegova republikanska porodica jasno zapretila po povratku sa glasanja za predsedničkog kandidata Goldvotera. I šta će jedan sujetni a prevareni muškarac sa ženom u koju se kleo pred celom beogradskom čaršijom, a koja ga je napustila, zbog čega je vidno patio, napijao se i plakao pred istom tom čaršijom? I šta je ostalo njoj u oba ova slučaja osim da učvrsti sve svoje sumnje u sopstvene procene i svoje nesigurnosti u sopstvene vrednosti, da im kao pečatom u vosku udari jasna obličja koja plamen samosvesti više nikad neće istopiti?

A sada je sve u redu. Rane odavno zarasle, ožiljke, kao prtime u snegu, zamele olujne godine njene mladosti, a ostali samo pramenovi sećanja... Oni je nose u voz na povratku iz Njujorka u Beograd preko Đenove u koju je uplovila na gigantskom putničkom brodu „Nezavisnost“. Tog leta mama je kupila breskve, sitne i neugledne, ali mirisne i ukusne za razliku od njujorških krupnih i slamastih. Breskve kao i zemlja: njena mala i nevažna, ali sa dušom, njihova prostrana i ugledna, ali bez ukusa. Uprkos svom očaju zbog gubitka Tima i Staše bila je zadovoljna što se vratila. Kao da je pokupila raznete parčiće sebe i opet ih sastavila u jednu celinu. Povratkom u Beograd vratila se sebi samoj. Kao tigrica bičevana strahom od velikog sveta i njegovih tajni, uvukla se ponovo u topao mir svoje jazbine, u čijoj je tami videla više i jasnije nego pod svetlostima tuđinskog velegrada.

– I sad – govori Staša – kad bi me pitala, ne bih ni mogao, a ni hteo sve te događaje da izvučem na površinu. Toga više nema u meni. Nema mog viđenja, nema mog mišljenja! – zaključuje smrknuto. – Duboke vode sve su progutale – dodaje tužno – a potonuli brodovi nikad sami ne izranjaju.

– Dobro, dobro! Nećemo da raskopavamo stare grobove, iako je to u poslednje vreme postala uobičajena praksa u ovoj zemlji... Slažem se: teško je čeprkati po prošlosti... Ali, ipak, reci, molim te – Vera se umiljava – je l' da je naša ljubav bila savršena dok je trajala?

Staša je začuđeno posmatra. – Mora biti da se šališ! Da je bila savršena, ne bismo se rastali... Ti si ostala detinjasta, znaš... I šta je to savršenstvo? Nešto za čim posežemo? Neki cilj koji sebi postavimo, pa ili nikad do njega ne stignemo, ili, ako ga dostignemo, onda opet nismo zadovoljni i idemo dalje? Kao onaj put do vrela Bosne iz tvoje knjige, ravan kao strela, a drvored se sažima u samo jednu daleku tačku. I sve što joj Blanka i Marko više prilaze, ona se srazmerno udaljava... Da... I još nešto: tvoje savršenstvo nije i moje... I, savršenstvo je, jednom rečju, preispoljna glupost jer jednostavno ne postoji!

– Postoji, samim tim što postoji reč – odvrća Vera jogunasto. – A ljubav? – sad ga već začikava uz skriven osmeh. – Hoćeš da kažeš da i ona ne postoji? Ja sam joj prisustvovala kod svojih roditelja.

– To ja zovem umetnošću zajedničkog življenja – odvrća Staša osorno.

Vera pije gutljaj kafe, pali cigaretu i sklapa oči. Opet se za časak prenosi u predašnju sebe kada je sedela na istom mestu u rasklimatanoj ležaljci, a zatim naglo razrogači oči: – Koji je danas datum?

– Hm... godina 1990, dan 21., mesec oktobar.

– Gospode Bože, Staša, pa mi smo počeli da se zabavljamo istog tog dana i meseca 1962. godine!

– Znam.

– A je li!? Mislila sam da si **sve** zaboravio.

– Odlično pamtim datume.

– Aha... A, reci mi, zašto se nisi opet oženio?

– A ti, zašto se nisi opet udala?

– Ja sam prva pitala!

– Nisam, jer je samoća lepa – odgovara Staša ozbiljno. – Malo ljudi imaju snage da je sebi priušte. A život sa nekim ne znači nestanak samoće. Pakleno je biti s nekim, a biti sâm...

– Otkud znaš? – lukavo se osmehuje.

– Jer mi se stalno dešava... – zastaje i prostreli pogledom. – I evo, dadoh ti šlagvort da mi kažeš ono što si naumila: „Zato što se okružuješ pogrešnim ženama“.

– Ja bih rekla „ljudima“ – kaže Vera vidno razočarana.

– Izvini, pokvario sam ti zadovoljstvo... Zapravo, uvek sam želeo da budem slobodan, ali ne i sâm. E, upravo o tome govori Rilke... Sad ću da ti pročitam – ustaje i ulazi u kuću.

– Ostao si isti – dovikuje mu Vera – uvek potkrepljuješ svoj stav nečim odštampanim!

Staša se pojavljuje sa knjigom. – Pročitaću ti na engleskom. Tako sve bolje zvuči.

Opčinjen tim jezikom, nekada je iščitavao rečnike Oksford i Webster i pisao roman na engleskom što je kod nje, studentkinje engleske književnosti, izazivalo divljenje. Roman je ostao nedovršen, zaturen na nekoj polici. Rečnike je i sada rado listao.

– *Rilke condemns the popular ideals of self-surrender and self-abandonment in marriage...1*

Naglasak! Vera je zaprepašćena. Nekada je smatrala da Staša govori engleski bolje od Engleza.

– *...each partner is to be the guardian of the other's solitude...2* Dakle, Rilke, oženjen jednom skulptorkom, sažima u najkraćim crtama bračni odnos, koji tumači svojom nasušnom potrebom i spasom. Jer, u celibatu, njegov svet bi ostao nezaštićen, izložen udarcima okoline i nasrtljivcima. Da bi se slobodno razvijao bila mu je potrebna zaštita, zaklon od beskrajnog neba slobode. Shvataš?

– Da... Sloboda ima značenje samo u okviru ograničenja. Bez njih, nestao bi i pojam slobode! – Vera zastaje, pa dodaje: – Ma, znaš šta, Staša, sve je to lepo i slažem se u teoriji, ali što se tiče ljubavnih odnosa, ja funkcionišem kao komunizam: teorija nema veze s praksom... Sloboda, nesloboda, *fiddlesticks*, gluposti! Kad volim, hoću svog čoveka za sebe i sebe za njega. I to je sve! Kakva samoća, kakvi bakrači!

– Ljubav pomaže čoveku da prevlada osećanje osamljenosti. Tačno. Ali ona mora i da mu dopusti da ostane svoj. U ljubavi se zbiva paradoks: dva bića postaju jedno, a ipak ostaju dvoje...

– Sve ja to znam ovde – pokazuje na čelo – ali ovo je glavni gazda – pokazuje na srce. – Hoću da se dajem, da pripadam, da posedujem, da vladam, da se pokoravam, da se prilagođavam, da ugađam...

– Nonsens! I dokle to traje?

– Dok se ne umorim.

– Ah, tu smo! I onda počneš da zvočaš?

– Pa... valjda... Ali na početku uvek sam ubeđena da je sve to zauvek...

– Zauvek, nikad, apsolutno... Patetični rečnik ljubavne ekstaze. Doduše ni političarima nije stran... Reči zgodne za prevaru, reči bez značenja.

– Staša, kao što nam je život ograničen u trajanju, tako je relativno i značenje svakog našeg **nikad i zauvek**.

– Kod tebe, kao obično, sve jeste i sve nije, sve može i sve ne mora... Kad ćeš naučiti da su ekstremni stavovi najjednostavniji?

– Nikad!

Oboje se smeju.

– Znaš, draga moja, ni Spinozina supstanca, ni Šopenhauerova slepa volja, ni Hegelov Zeitgeist, ni Ničeov Zaratustra ne objašnjavaju čudo ljudskog postojanja!

Vera ustaje. – Ipak, na malo prizemnijem nivou, zaključili smo da je samoća lepa kad si sâm, a ne sa nekim... ili tako nešto... Da kad si s nekim onaj drugi treba da čuva tvoju slobodu... Da savršenstvo ne postoji, večnost još manje, ljubav u tragu... Je li, a šta onda postoji?

– Mi... za sada.

– Da, mi koji smo ostali isti! I u zrelosti pričamo o ljubavi. to više nije naša tema!

Sunce se skriva iza drveća i jesenjski naglo nestaje. Vera sklapa oči i celim bićem upija poslednje tračke svetlosti njenog omiljenog doba dana, smiraja, a potom, kad zavlada hladnoća, ona odlazi.

* * *